

ott meg a jégné
 kék mankójával üti-veri
 az öregek otthona mögötti
 siratófalat

a monsignor a pörölyvel
 a jégné meg a mankóval
 mileszitt
 gyerekek
 mileszitt
 vagy csók lesz
 vagy csak a szokásos reggeli
 kombat

*

találtam a pad alatt egy péket
 de a másik pad alatt meg négyet
 két pad alatt öt pék
 kiváltságos környék

Lőcsei Péter

JÉKELY LEVELEI ELÉ

„*Én mindent tudjak a világról – rólam ne tudjon senki semmit!*” – írta Jékely Zoltán Domokos Mátyásnak. Az efféle szándékok általában beteljesületlen vágyak maradnak. A szerzők többsége verseiben, novelláiban, drámáiban akaratlanul is sok mindent elárul önmagáról. A filológusok az alkotások előzményeinek feltárása során és a nemzedéki kapcsolatok vizsgálata közben rendre feldolgozzák, kiadják az érintettek naplóit, leveleit. Ezek olykor sokáig váratnak magukra, de bízunk abban, hogy az utókor elvégzi azt, amit csak ő végezhet el.

A Jékelyről szóló tanulmányok alig emlékeztek meg a költő első feleségéről. Nemigen került szóba rövid ideig tartó házasságuk és későbbi bensőséges barátságuk. Mindez magánügy, mondhatnánk, de megállapításunk aránytévészto lenne. Nemcsak életrajzához, lírájához, alkotói módszeréhez, hanem a hatvanas-hetvenes évek magyarországi viszonyaihoz is adalékul szolgálnak azok a levelek, amelyeket Takács Éva (Pasteiner Éva; 1915–2006) bocsátott rendelkezésemre. A dokumentumok azt is tanúsítják, hogy a kiadatlan kéziratok között, továbbá a folyóiratokban és az alkalmi kiadványokban több olyan ismeretlen vagy elfeledett versváltozat lappanghat, amely méltó az érdeklődők figyelmére.

A doktorátust szerző Jékely Zoltán 1935-től volt az Országos Széchényi Könyvtár fizetés nélküli gyakornoka, 1938-tól könyvtárosa. Huszonöt évesen vette feleségül a Rozsnóról származó Pasteiner Évát, aki előbb az Egyetemi Könyvtárban, később az OSZK-ban

dolgozott. Baráti körükbe tartozott a korabeli irodalmi és tudományos élet számos alakja. A fiatal házaspár ösztöndíjat kapott Itáliába. Jékely naplójegyzeteiben, kisebb cikkeiben örökítette meg élményeiket (A BÁRÁNY VÉRE. Bp., 1981. 324. kk.). Menyasszonyához, illetve feleségéhez írta többek között az ÁLOM A BÉKE VÁROSÁRÓL, az ELALVÁS ELŐTT I, a CSILLAG-ÁHÍTAT, a BÚCSUZKODÁS és a HAZAFELÉ című verseit. Korai köteteiből három dedikált neki: ÉJSZAKÁK (Mikes Kelemen Akadémia, 1936): „Évának 1938. febr. 17. J. Zoltán”; MEDÁRDUS (Bp., é. n.): „A Kicsi-Évának, aki akkor még nem is volt a világon. Zsolija Bp. 1938. november 23-án.”; KINCSKERESŐK (Bp., é. n.): „Én, Kincskereső, egyetlen kincsemnek, akit megtaláltam, megegyeszer – most már örökre (hozzá)kötve. 1938 karácsonyára.”

Bevezetőmben Pasteiner Éva hagyatékából betűhíven közlöm azokat a verseket és a hozzájuk tartozó üzeneteket, amelyek a kötetekben nem, illetve eltérésekkel szerepelnek. Az első a CONSOLATION (1934) variánsa; a második ELALVÁS ELŐTT I címmel, néhány kezdőbetű megváltoztatásával, 1938-as dátummal szerepel a JÉKELY ZOLTÁN ÖSSZEGYŪJTÖTT VERSEI-ben (szerk. Győri János, Bp., 1988).

„(Igy vigasztalódom)

*Míg bennem elünnés kórsága lappang,
ő szépséges egész, talán örök!
Azért szeretném látni sirdombok között,
tarka ruhában, nagy piros kalapban!*

*Ékszerrel és virággal, napsugáron
szeretném látni ott; mily diadal
volna s fanyar, haláltanc-izü mámor!*

*Mégis: együtt mulunk ki a világból
s majd mindörökké ugyanaz a földréteg takar.
febr. 6.*

(Elalvás előtt.)

*Most indulok a Kék Sziget felé,
ő, bár csókolhatnál meg búcsuzásul!
Finom fények közt úszom, mint a hold,
mikor éjjél körül a föld alá hull.
febr. 8.*

Édes Éva, nem merek ma több szót váltani Magával. Félek, hogy mostanában valami nagyon szomorú dolgot fog nekem mondani.

Miért érzett tegnap lelkiismeret furdalást?

Ne féltsen engem semmi szenvedéstől. Ha Magáért kell szenvednem majdan, azt se bánom: pozitív életérzés lett, (az mostan is) melyből – a magam módján – csinálók valami kesernyés, mandulaizü boldogságot. Zs.”

A harmadik vers végső változata BÚCSUZKODÁS címen látott napvilágot. Az „Stb.” az innen hiányzó utolsó két szakaszra vonatkozik. Közvetlenül alatta egy rövid, aláírás nélküli üzenet szerepel:

„Ha szeretem azt, ki elutazik,
úgy érzem, elmegy mindörökre –
Fogom-e még karomba azt, akit
a szörnyű mozdony távolít dörögve?

Hátha végleges búcsuzást jelent
a kicsi kendő bús lobogtatása,
örök szakítást, mely rég ott kereng
szíve körül, jó alkalomra várva –?
Stb.

Tegnap éjjel, a csodálatos félálomvilágban, keserű-édes tengermély-birodalomban nagyon keveset tudtam kimondani abból, amit éreztem. Lassan-lassan mégis sikerül egyetmást végleges formában közölnöm Veled; erre szerény példa a fenti két strófa.

Jó mulatást délutánra!

Do you remember me, [olvashatatlan szó – LP]
(I love you, I love you) etc. etc.”

Házasságuk rövid ideig tartott. Jékely Zoltán 1940 őszén Erdélybe utazott, hogy munkatársaival együtt felmérje a visszacsatolt területek könyvtárainak állapotát. 1941-ben költözött Kolozsvárra. Az egyetem könyvtárának munkatársa lett. Erre az időszakra esett az a magánéleti válsága is, melyet az alábbi két vers és a hozzá tartozó levél dokumentál. A CONGEDO nem szerepel a költő összegyűjtött versei között. A második költemény végső változata ESZTENDEINK címen jelent meg.

„Congedo.

Itt a földön elintéztük ügyünket,
Bírátlanul ítéltük el magunkat.
Ne hallja senki vádas panaszunkat:
Csak az Uristen rendez el bennünket.

Ha én elmentem: másként nem tehettem;
Asszony-sérelmet ne görgess magadban.
Majd, lent a mélyben, vagy fent a magasban,
Ott viselkedj, ha tudsz, talpraesetten.

Míg együtt éltünk, vad szikrák cikáztak
Téreinkben s perzseltek szakadatlan.
De most aztán – örökre elszakadtan –
Külön-külön élhetünk majd egymásnak!

Álmodlak – mámban te maradsz a Holnap;
Más csók ízében ottelelem a szádat;
A könnyeid még mindig rámtalálnak
S hidegen, feketén szívemre hullnak.

1941. ápr. 26. éjjel.

*Szántottunk szép szenvedéssel,
Boronáltunk békességgel.
Vetettünk könnyhullatással,
Nem arattunk nagy vígsággal.*

*Eszteink szörnyek voltak,
Lelkünk mélyén megsarcoltak.
Barátaink mind megholtak,
Kutyáink elkóboroltak.*

*A nagy téltre szigorogván
Jaj, de egyedül maradtál!
S érted sírva szakadatlan,
Jaj de egyedül maradtam.*

*Hát hazudnék tán az Irás,
Hogy megtérül mind a sírás,
Hogy kik könnyhullással vetnek
Nagy vígassággal aratnak?
1941. ápr. 27. reggel.*

A péntek délutáni, teljesen a régiekre emlékeztető jelenet úgy marja lelkemet, mint a vitriol. Ilyen roncs állapotban tán még sohase voltam. Rettentő volt ez a pár utolsó nap – pedig jól indult. Én olyan »csendeske« voltam – megint te nyugtalanoktál. A három asszonyt több tanulsággal, ismét el kellene olvassad, vagy moziban meg kellene nézzed. A telefon állandóan szól, még az éjjel, 12 körül is zokogott belőle egy spanyolos (vagy olasz) lélek, legalábbis olyan temperamentumosan csengetett. Ma reggel kb. 77-szer hívtak fel – mi sem bizonyítja jobban, hogy minő felesleges vagyok. Elmegyek, Édes Évám, s még azt sem tudom, hová. Kinéztem az uccán néhány Pensio és szálloda-számot. Majd megtelefonálok. 13 francia könyvet elvittem s hazaküldöm őket. Majd mindenkől számadást csinálunk – Válaszd ki, hogy szerinted melyek az én könyveim. Én már végig néztem őket; kíváncsi vagyok a te véleményedre. Kisüt a nap. Hatvanban szép idő lehet. Ezerszer csókollak – mindörökre a tiéd s a világé Zsolid.”

Jékely 1941 júniusában Marosvásárhelyen ismerte meg Jancsó Adrienne-t (1921–2006). Hamarosan a lánykérésre is sor került, a házasságkötésre azonban az elhúzódó válóper miatt várni kellett. Az AMIT ISTEN... című versének indítása és zárata a végső búcsúzás gyötrelméről tanúskodik: „*Nincs elválás itt e földön; / El nem oszlik egybeforrtn vér. [...] Amit Isten egybeszerkeszt / Ember azt fel nem bonthatja.*”

Aggodalmait nem csupán a múlttal, hanem a jövővel kapcsolatban is megfogalmazta. A KÖLTÉSZET 1941 KARÁCSONYÁRA című antológiában adta közre A „MAROSPARTI TÉPELŐDÉS”-BŐL című versét, melyet minden bizonnyal a Jancsó Adrienne-szerelem ihletett. Ez is kimaradt gyűjteményes kötetéből.

*„Mire is, mire is köteleztük el magunkat?
A szerelmet inkább álomból ismered,
hazug és bölcs álmokból, amelyek
matériája régi s mégsem untat.*

*Hányszor szeretted az álombeli Ámort,
és hányszor élted át azt a csodát?
Hányszor voltál anya, hányszor temetél
s hányszor úsztál csúf mocsáron át?*

*Én sokmindent életből ismerek.
S félek, bús kamaszként, félek a szerelemtől;
iszik a bárány s rá farkas mered:
boldogságot e földi rend meg nem tűr.*

*Tűkolnunk kell magunkat a világtól!
Csillagfénynél csókunk nem gazdagabb?
Milyen hamar lekoppad a virágpor
a lepkéről, ha rá zápor szakad.*

*S egymástól is sokszor tiltsuk magunkat:
ne kívánj jobban, mintsem téged én;
A szerelem öldöklő szőnyegén
ha nem vigyázunk, egyik fél kimúlhat.”*

Helyzetükről édesapjának is beszámolt. Őt kérte arra, hogy próbálja sürgetni a válás kimondását (lásd: *Holmi*, 2013/4. 414–417.). A körülményes bontóper után 1942 nyarán a Farkas utcai templomban kötött házasságot Jancsó Adrienne-nel. Kolozsvárott született leányuk, Adrienne és fiuk, Zsolt is. 1946 novemberéig maradtak Erdélyben. Jékely a visszatelepülés után az Országos Széchényi Könyvtár folyóirattárában dolgozott. 1954-től szabadfoglalkozású író lett. Az *ÁLOM* című, 1948-ban bezúzott kötete után a *TILALMAS KERT* csupán 1957-ben jelenhetett meg. A szilenciumot követően sorra jelentek meg kötetei. Idejének tekintélyes részében olaszból, németből, angolból és franciából fordított. Ezt a munkát – mint fennmaradt levelei tanúsítják – gyakran kényszernek érezte.

Aválás után Pasteiner Éva megismerkedett Takács Jenő (1902–2005) zongoraművésszel, zeneszerzővel, a pécsi zeneiskola igazgatójával. 1943-ban kötöttek házasságot; 1948-ban elhagyták Magyarországot. Előbb Itáliába, Svájcba, azután az Amerikai Egyesült Államokba költöztek. Takács Jenő a Cincinnati Egyetem professzora lett. Felesége könyvtárosként nem tudott elhelyezkedni; a helyi gyermekkórház laboratóriumában dolgozott. Az Újvilágból rendszeresen visszatértek Nyugat-Európába. Takács Jenő jelentős koncertpódiumokon lépett fel. Számos zenei versenyen, kurzuson, szimpóziumon vett részt; Sopronban élő édesanyját azonban csak bő másfél évtized múlva látogathatta meg.

Jékely Zoltán és Takács (Pasteiner) Éva kapcsolata az elhúzódó válás és a földrajzi távolság ellenére nem szakadt meg végleg. Bár egy időre szem elől tévesztették egymást, az új találkozás reményét bizonyítja az az 1961. dec. 5-én kelt levél, amelyben az egykori férj beszámolt az elmúlt évek eseményeiről (*Holmi*, 2013/4. 459–462.). Ezt követően került sor személyes találkozásukra. Megújuló barátságuk Takács Jenővel egészült ki. Kapcsolatuk túlzás nélkül nevezhető bensőségesnek, önzetlennek. Szaporodó látogatósaikat fényképek, levelek, alkalmi versek, dedikált kötetek sora igazolja. Üzenetváltásaikban rendszeresen szó esett az újabb utazásokról, az ismerősökről, a művészeti élet

eseményeiről. Jékely hálával fogadta a családjának küldött csomagokat; olykor zavarát sem palástolta. Örömmel nyugtázta Takács Jenő töretlen alkotókedvét. Többször szóba hozta saját terveit, az előtte tornyosuló fordítói penzumokat. Írt álmairól, novelláiról, verseiről. Az évek előrehaladtával egészségi állapotuk is rendszeres témává vált.

1970-től még erősebb lett személyes kapcsolatuk. A Takács házaspár ekkor hagyta el Amerikát, és a zeneszerző szülőföldjén, az ausztriai Siegendorfban (Cinfalva) talált végleges otthonra. A Sopron és Kismarton között fekvő faluban Jékely is többször vendégeskedett. Nyugat-európai útjaihoz néhány esetben barátai küldtek hivatalos meghívólevelet. A zenerajongó költő beszámolt legújabb koncertélményeiről. Hírt adott a közös művészbarátok életéről és haláláról.

Forrásközlésemben Jékely leveleiből válogattam. A költő gyakran kapkodva, más esetekben indulatosan vetette papírra gondolatait. Olykor a személynevek írásában sem volt következetes. Az autográf üzeneteket az egyéni jellegzetességek megtartásával, egyebekben a mai helyesíráshoz igazítva, a legfontosabb jegyzetekkel kiegészítve közlöm. Néhány esetben nem tudtam feloldani a neveket és a rövidítéseket. A betegségekre, illetve a rokonokra, ismerősökre vonatkozó megjegyzések egy részét mellőztem. Ezeket a kihagyásokat, összevonásokat jelöltem. Ezúton köszönöm meg Pasteiner Éva, Péterfy Sarolt és Radics Éva segítségét.

„MINDKETTŐTÖKNEK CSÓK, ÖLELÉS ZSOLITÓL” (I)

Jékely Zoltán levelei Pasteiner Évának és Takács Jenőnek

Közreadja Lócsei Péter

1

Drága Jenő és Éva!

Utolsó leveleket (Jenőtől), mely máj. 22-én kelt, elseje körül kaptam meg. Nonos¹ állapota megijesztett, és eltökéltem magam, hogy autóval (egy barátomat alarmíroztam) elindulunk körülnézni betegágya táján, ha erre szükség lesz. Egy telefonhívásom nem sikerült, 2 órás várakozás után a csatlakozásra, végül is elmentem hazulról, sürgős és bokros teendőim lévén... [...] Végül megjött Nonos válasza: közölte, hogy négyhetes kezelés után kiengedték a kórházból („nagyon lesoványodtam, alig lézengek, sok idő kell, míg összeszedem magam”). Ajánlkozásomra viszont, hogy meglátogatom, s mindenben rendelkezésére állok, nem reflektált egy szóval sem. Így aztán kimentem, ma 2 hete Visegrádra, kipihenni többrendbéli fáradalmaimat... Ne haragudjatok, hogy nem voltam áldozatosabb – de tolakodó és Wichtigmacher sem akartam lenni az ő szemében.